

אנו בודקים את זכויותינו וחובותינו

רציונל

הילד הוא אדם שלם ובן אנוש מרגע לידתו. תלותו של הילד במבוגרים מחייבת שמירה קפדנית על זכויותיו בדרך שתבטיח את שלומו ואת התפתחותו התקינה בהווה ובעתיד.

חשוב, אם כן, לעזור לילדים להכיר את הזכויות המגיעות להם כמו: הזנה, השגחה, אהבה והגנה. ישראל אימצה את אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד במלאת ארבעים שנה להקמתה.

הזכויות המפורטות בהכרזה זו מתייחסות לכל הילדים בישראל, ללא יוצא מן הכלל וללא כל הבדל או אפליה מטעמים של גזע, דת, מין, גיל, מוצא, אמונה או מכל טעם אחר. בכל מקום בהצהרה, שבו נאמר ילד, הכוונה כמובן לילד ולילדה.

בחברה שבה "האדם אינו אי בודד לעצמו" (ג'ון דון) כרוך סימוש חלק מהזכויות במילוי חובות.* מטרת המפגשים הבאים להקנות לתלמידים ידע על זכויותיהם, ולהציג בפניהם את התגובה האסרטיבית, אמירת ה"לא", כשיש חשש לפגיעה בזכויותיהם.

יש לשים לב שהתלמידים לא יתרגמו את הזכויות לחופש מכל גבולות, מגבלות וחובות.

ילדים נוטים לפעמים לומר: "זכותי לא להכין שיעורים", או "לא ללכת לבית-הספר". כדאי להפנות את תשומת לבם לכך, שההפך מזה הוא הנכון, כי כדי לממש את זכותם לקבל חינוך ולהגשים את יכולותיהם ואת כשרונותיהם הם מחויבים ללמוד. חשוב להדגיש, שסימוש הזכות של ילד להתפתחות גופנית ונפשית בבריאות - עשויה להיות כרוכה לעיתים בסבל (טיפולים רפואיים) ואף לעמוד בסתירה לזכות לפרטיות (חשיפת איברים שונים בפני רופא וטיפולים פולשניים מסוגים שונים) ובכל זאת יש בהם משום סימוש זכות.

מטרות

1. להקנות לתלמידים ידע על זכויות ילדים על-פי "האמנה לשלום הילד".
2. להקנות לתלמידים את היכולת להבחין בין זכויות ילדים לבין מה שאיננו זכויות של ילדים.
3. להבהיר לתלמידים את החשיבות שבשמירה על זכויות ילדים.
4. לחשוב עם הילדים על דרכים לשמירה על זכויות ילדים.

* הצהרת זכויות הילד בישראל מצורפת בעמ' 85.

הצהרת זכויות הילד בישראל - מקוצרת

(ערך ד"ר יצחק קדמן, מנכ"ל המועצה הלאומית לשלום הילד)

כל ילד וילדה בישראל זכאים להגנה על-ידי הזכויות המפורטות באמנה לזכויות הילדים של האו"ם - ללא יוצא מהכלל, וללא הבדל של גזע, דת ומין.

(הצהרה זו היא תמצית)

1. **לכל ילד הזכות להתפתחות גופנית ונפשית** - גיל, סין, גזע, אמונה, דת, מוצא, מצב בריאותי, שכלי, נפשי או כל טעם אחר.
2. **לכל ילד הזכות לחיי משפחה** - לקבלת הזנה, בביטחון, בשלום, בבריאות, בשוויון, בכבוד ובחופש. דיור נאות, הגנה, אהבה והבנה.
3. **לכל ילד הזכות לזהות** - לקבלת שם ונתיבות.
4. **לכל ילד הזכות לחינוך** - להגשמה עצמית, להזדמנות שווה, ולמילוי יכולתו וכשרונותיו.
5. **לכל ילד הזכות לפרטיות** - לסודיות ולהגנה על רכושו.
6. **לכל ילד הזכות למניעת ניצול** - הזנחה, השפלה והתאכזרות.
7. **לכל ילד הזכות להתחשבות משפטית** - ולהגנה מיוחדת.
8. **לכל ילד הזכות להשתלבות בחברה** - ולשוויון, ללא הפליה משום סוג שהוא.
9. **לכל ילד הזכות להישמע** - זכות להביע דעה, רגשות וחוויה בכל דרך שיבחר.
10. **לכל ילד הזכות להצלה** - ולקדימות בטיפול בזמן מחלה, אסון או מצב חירום.

מפגש זה בא להקנות לתלמידים ידע על עקרונות קיום זכויות לאדם בכלל, ולילדים בפרט. התלמידים יכירו את זכויות הילדים, ויבינו את חשיבות השמירה על קיום הזכויות. התלמידים יבררו את הדרכים האפשריות לשמור על זכויותיהם.

חומרים

- רצועות נייר וצבעים

מהלך:

1. המורה תציג בפני הילדים ציטטה מדברי ילד: "לפי דעתי לילד או לילדה צריכות להיות זכויות, על-אף שהם קטנים".
2. דיון על-פי נקודות אלו:
 - מהן זכויות?
 - אילו זכויות אתם חושבים שיש לילדים?
 - מי פוגע לפעמים בזכויות של ילדים?
 - איך אפשר ללמד ילדים לשמור על זכויותיהם?
3. המורה תחלק לתלמידים תקציר של הצהרת זכויות הילד.
4. התלמידים ירשמו דוגמאות לכל אחת מהזכויות.
5. הכיתה תתחלק לקבוצות כמספר הזכויות. כל קבוצה תכין כתובית על זכות אחת, ובה תיכלל הגדרת הזכות ודוגמה להפרת הזכות. את הכתוביות מוצע לתלות על קיר בכיתה.

במפגש זה תיערך הבחנה בין זכויות לגיטימיות של ילדים לבין מה שאיננו זכויות, וכן בין זכויות לבין חובות. יוסבר לילדים, כי יש לילדים זכויות אבל חלות עליהם מגבלות שנובעות מעצם היותם קטינים הנתונים לאחריותם של המבוגרים. במפגש יודגש חוסר הסימטריה בין זכויות הילד לזכויות המבוגר.

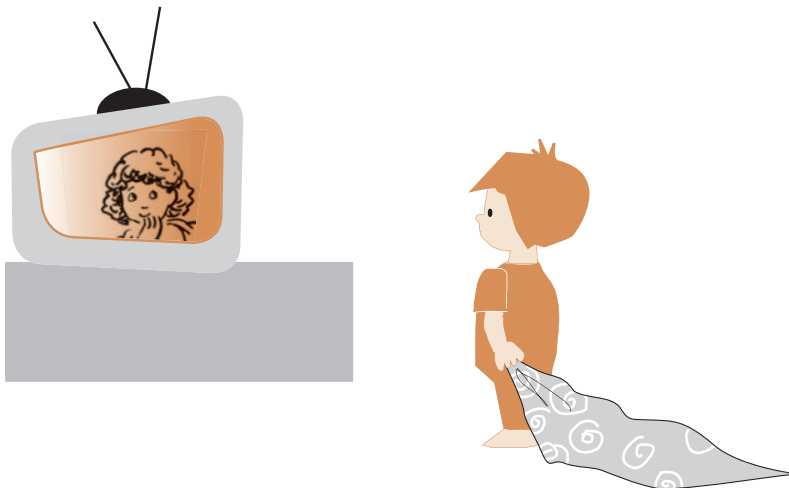
חומרים

- השיר של יהודה אטלס מתוך "גם הילד הזה הוא אני".*

מהלך:

1. התלמידים יקראו את השיר של יהודה אטלס:

מתוך 'הילד הזה הוא אני'

2. דיון:

הרעיון המרכזי בשיר.

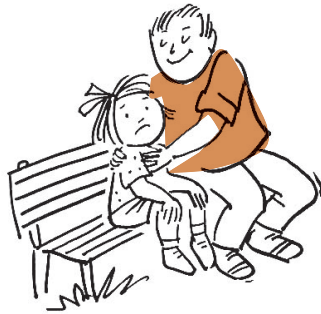
באמצעות השיר ניתן להדגיש מה נחשב כזכויות לגיטימיות של ילדים לבין דברים שאינם זכויותיהם הלגיטימיות. יודגשו התפיסות השגויות המייחסות ערך של זכויות לדברים שאינם זכויות, וינתנו דוגמאות על-ידי התלמידים. יודגש שלמבוגרים זכויות רבות יותר מאשר לילדים הנתונים לאחריות ולהשגחת המבוגרים.

3. התלמידים יתבקשו לכתוב מכתב לילד "מן השיר", שבו יובהרו זכויותיו, ובמה הוא טועה.
4. התלמידים יתחלקו לקבוצות. כל קבוצה תקבל מעגל השתייכות אחד (משפחה, בית-ספר, שכונה, חוג, קבוצת חברים) ותציין את זכויותיהם ואת חובותיהם בו.
5. תוצרי הקבוצות ייתלו בכיתה.

* יהודה אטלס (1977)

גופי הוא ברשותי

במפגש זה יועבר המסר ש"גופך ברשותך, ואין לאיש רשות לגעת בגופך" מלבד ההורים, הרופא, האחות, וגם להם רק למטרות טיפול וסיוע לך.

חומרים

■ רצועות נייר בצבעים שונים

מהלך:

1. הפעילות תיפתח בדיון בציטטה מדברי ילד בכיתה ג': "הילד הוא לא בובה שיכולים לגעת בה היכן שרוצים".
 2. התלמידים ישאלו אילו זכויות "נעלמו" מעיניו של אדם, זר, מוכר או בן משפחה הנוגע בילד סתם פתאום, מבלי לקבל רשות לכך.
 3. תוצג השאלה: אם מישהו נוגע בילד כמו בבובה, האם הילד אשם. (הערה: חשוב לחזור על המסר שהילד אף פעם אינו אשם - האחריות היא תמיד על המבוגר).
 4. התלמידים יביאו דוגמאות של סגע נעים, סגע לא נעים, סגע מבלבל וסגע לא סתאים (שיכול להיות גם נעים וגם לא נעים).
- המורה תסביר מה פירוש סגע לא סתאים ומבלבל.

מקור הבלבול, לעיתים, בזהות הנוגע: אנחנו מחבבים את הנוגע, אך לא נוח לנו עם הנגיעה. לעיתים הנגיעה נעימה, אך ישנה תחושה שמשהו לא כשורה (ליטופים מתחת לבגדים למשל).

5. התלמידים יציעו דרכי תגובה לסגעים לא נעימים, לא סתאיים ומבלבלים.

סיכום

רק אנחנו עצמנו יודעים מהו הסגע הנעים לנו ומהו הסגע הלא נעים. לעיתים סגע הוא נעים אך אינו סתאים. עלינו ללמוד ולהכיר מהם סאפייני הסגע הלא סתאים. זכותנו לעצור או להפסיק סגע לא נעים או לא סתאים בדרך אסרטיבית: אמירת "לא" תקיפה והחלטית. לעיתים ניתן ללוותה בהסבר, ובמצבים מסוימים גם בצעקה.

מפגש מס' 29 לתרגל התמודדות במצבים מסוכנים

אשר עלולים לסכן את ביטחוננו

המושג "נורה אדומה"* בא לסמל מצב שבו ילדים חשים תחושת איום או סכנה שאינה ברורה תמיד ואינה מוגדרת או מובנת להם. עלינו לעודד את הילדים להיות ערים לתחושות אלה, לסמוך עליהן, לא לטשטשן, לא לבטלן, אלא לעצור, לחשוב ולהגיב בהתאם.

התלמידים יכירו מצבים העלולים לסכן את ביטחונם ולפגוע בשלומם, וילמדו דרכי התמודדות תוך התנסות במצבי סימולציה. כמו כן, יתרגלו קבלת החלטות ופתרון בעיות במצבי לחץ.

הפעילות מורכבת ממשחקי תפקידים קצרים, אשר אפשר לכוונתם "מצבי נורה אדומה".

מהלך:

1. המורה תבחר סיטואציה מתוך היצע בטבלה, ותפעיל אותה כמשחק תפקידים בכיתה.
 2. המורה תעצור את ההתרחשות בשלב ה"נורה האדומה" (ניתן להשתמש בצבעי רמזור או בסמל אחר מוכר לילדים לשם המחשה) עוד לפני שתהיה לילדים אפשרות להגיב, ותבקש סן התלמידים להתייחס לתחושות שפניית המבוגר עוררה בהם. "הקפאת" המצב תסייע לתלמידים להתמקד בתחושות האיום והסכנה המתעוררות במצבים כאלה.
 3. התלמידים יתרגמו את המושג "נורה אדומה" לסילים המפרשות את המושג, כמו: "עצור", "סכנה", וידגישו שתחושות הבלבול, האיום, הסכנה, או חוסר האיום מחייבים עצירה ומחשבה על התגובה.
- יושם דגש על ביטוי התחושות או השאלות המתעוררות במצב "הנורה האדומה" (דוגמה בטבלה).

שלב ה"נורה האדומה"	אירוע
1. כשאדם זר פונה לילד ומזמין אותו לביתו - נדלקת נורה.	1. פניית מבוגר זר לילד לבוא אתו לביתו לראות גורי חתולים
1. "מה פתאום שמוכר יציע לילד מתנה?" 2. מדוע הוא מזמין את הילד למחסן ואינו מביא את המתנה לחנות?	2. מוכר בחנות מציע לילד להיכנס אתו למחסן כדי לתת לו צעצוע במתנה

* הרעיון לפעילות מבוסס על הפרק: "תכנית מניעה לתקיפה מינית של ילדים", מאת ציפורה שוורץ ומירה דיטל (1993), בתוך: פסיכולוגיה בבית-הספר ובקהילה, בעריכת שולמית לוינסון, הוצאת הדר.

שלב ה"נורה האדומה"	אירוע
1. עצם הדרישה להיכנס למכונת מבשרת רעות. 2. הפנייה התקיפה מעוררת אי-נוחות ושאלות.	3. מכונת נעצרת ליד הילד והנהג דורש ממנו בתקיפות להיכנס למכונת.
1. מה פתאום למסור לו את דמי הכיס? 2. למה הוא מאיים במכות? מה פתאום שירביץ לך?	4. נער בן 14 דורש מילד בן 9 למסור לו את דמי הכיס, ומאיים עליו במכות אם לא ייתן לו בכל יום 5 ₪.
1. מה פתאום דוד חייב לנשק? 2. למה דווקא על הפה?	5. הדוד מכריח תמיד את הילד לתת לו נשיקה על הפה.

5. המורה תציג מצבים, והתלמידים יונחו להמחיז אותם במשחקי תפקידים. המורה תקפיא ("פריז") את משחק התפקידים במצב של "נורה אדומה", ותזמין את התלמידים המשתתפים במשחק לבטא את תחושותיהם ושאלותיהם במצבים כאלה.

6. דברי הילדים יירשמו על הלוח על-פי הדוגמה שבטבלה.

מפגש מס' 30 אני מתנסה בפתרון בעיות ובקבלת החלטות במצב לחץ

מפגש זה בא להקנות לתלמידים מודל לפתרון בעיות ולקבלת החלטות במצב לחץ. הסביבה המוגנת בכיתה יוצרת תנאים ללמידת הצעדים השונים בתהליך קבלת ההחלטה ופתרון הבעיה, ותרגולם באמצעות סימולציות של מצבי חיים המאיימים על שלומם של התלמידים. במצבי אמת נדרש מהילד הנמצא בסכנה יישום מהיר של התהליך. לכן, חשוב לצייד אותו "במחסן" עשיר של התנהגויות ולהרבות בתרגולן.

חשוב לזכור, שילדים אינם מצליחים תמיד להתמודד במצב סיכון.

א. יש להעביר את המסר, שילד אינו אשם גם אם לא הצליח למנוע ניצול.

ב. אם קרתה פגיעה בילד חשוב לשתף מבוגר.

מהלך:

1. התלמידים יקבלו את מודל קבלת ההחלטות (הצעדים), ויסבירו כיצד הם מבינים אותו.
2. בפני התלמידים יוצג האירוע הבא: "דוד שאתה מחבב אוהב להיאבק אתך. כאשר אתה נאבק אתו הוא נוגע באיברים הפרטיים שלך".
3. התלמידים יגיבו על האירוע על-פי שלבי המודל. לדוגמה:
שלב א': "אני עוצר, אני מרגיש לא נעים, מבולבל, מתבייש" (שלב ב': אני... שלב ג': אני... וכד').
4. תגובות התלמידים יירשמו על הלוח על-פי שלבי המודל.
5. התלמידים יחולקו לזוגות ויקבלו כרטיסי אירוע (כמספר תלמידי הכיתה). כל זוג יקבל 2 כרטיסים. הזוג יתמודד עם האירועים, על-פי שלבי המודל. תהליך קבלת ההחלטה ופתרון הבעיה יירשם על דף ויצורף לאוגדן.
6. כל זוג יבחר באירוע אחד ויצג אותו בפני הכיתה.

הערה,

יש לתת לגיטימציה למגוון של פתרונות, ולהצביע על הדומה ועל השונה בפתרונות שהוצעו על-ידי התלמידים.

מודל הצעדים

אני מעלה אפשרויות שונות לפתרון הבעיה.

אני מדיר את הבעיה.

אני מבין שיש כאן בעיה.

"נורה אדומה" - אני עוצר ומאזין לתחושותיי.

5 אני בוחר מתוך כל האפשרויות את הפתרון הטוב ביותר לבעיה שלי.

6 אני פועל על-פי הפתרון שבחרתי!

7 אני בודק אם הבעיה נפתרה - אם לא, אני חוזר על הצעדים 4-7.

8 אני מסכם מה למדתי על צמחי מהבחירה שלי ומפתרון הבעיה.

כרטיסי אירוע

1. אורח המבקר בביתכם ולן אצלכם נכנס למקלחת בכל פעם שאתה נמצא שם, ועומד ומביט כיצד אתה מתרחץ. המנצול של דלת חדר האמבטיה מקולקל.

2. חברה מהכיתה מספרת לך שילד גדול, מהתיכון, מבקש ממנה לתת לו נשיקה, ואם היא תסרב הוא יחטיף לה מכות.

3. אחיך ואחותך הגדולים מנסים לשכנע אותך להסיר את בגדיך כדי שהם יוכלו לצלם אותך ערום.

4. כאשר אביך אינו מתגלח יש לו זיפים על לחייו. לפני שאתה הולך לישון הוא נותן לך נשיקה. אתה מרגיש לא נעים ולא נוח. אתה לא אוהב את המגע של הזיפים.

5. דודך מלמד אותך לשחות. כאשר את טועה הוא צועק עליך ואומר: "את פשוט לא יוצלחית, מסך לא יצא כלום". כולם שומעים ואת מרגישה פגועה ומבוישת.

6. אתה רוכב על אופניך לבית של חבר. כאשר אתה מחכה לו ליד ביתו, אדם מבוגר פונה אליך ואומר: "אתה נראה ילד נחמד. אם תבוא לביתי אתן לך פעמון לאופניים שלך".

7. בדרך מבית-הספר הביתה יוצאת אישה מביתה ומבטיחה לתת לך שוקו ועוגיות אם תיכנס אליה הביתה.

8. את בדרך לבית-הספר, אדם עוצר את מכוניתו לידך ואומר: "המורה שלך שלחה אותי לאסוף אותך במכונית. היא אמרה שאת מאחרת לעיתים קרובות".

9. אתה יוצא מחצר בית-הספר. איש היושב במכוניתו פונה אליך ואומר: "אימא שלך ביקשה ממני לאסוף אותך מבית-הספר. היכנס מהר אני עוצר את התנועה".

10. את לבד בבית. אדם זר מצלצל בדלת ואומר לך: "נתקעתי עם המכונית שלי, אני רוצה לצלצל בטלפון ולהזמין גרר".

מפגש מס' 31 סודות - מה אסור לשמור בלב?

ילדים החשופים להתעללות נמצאים, לעיתים קרובות, באיום שלא לגלות את סוד ההתעללות. האיום - לעיתים הוא פיזי ("אני אהרוג אותך") או אחר ("אף אחד לא יאהב אותך, לא יאמין לך"). מצד אחר, הילד שנחשף להתעללות מאמין שעשה מעשה רע וחש אשמה - וזו סיבה נוספת לכך שישמור את עניין הפגיעה בו בסוד.

לעיתים, האיום או הפגיעה מחייבים את הילדים לפנות בבקשה לעזרה ממבוגר. חשוב שכל ילד יאתר אנשי אמון הנמצאים בסביבה הקרובה שיכולים לסייע לו.

יש להיות מודעים לעובדה שלא לכל ילד ישנם אנשי אמון בסביבתו הקרובה, לדוגמה - משפחות שבהן ההורים הם הפוגעים.

כאן המקום להבהיר, שאצל כל ילד מעגל האנשים שעליהם הוא יכול לסמוך, שונה. יש כאלה שמוצאים את אנשי האמון בתוך המשפחה, וישנם - שמוצאים אותם מחוצה לה. יחד עם זאת, יש לעקוב אחר עבודת הילדים ולהיות ערים לבחירה באנשי אמון יוצאי דופן, למשל, ילד שיבחר בשכן ואף לא באחד מבני משפחתו.

חשוב לחזור ולהדגיש בפני התלמידים, שהאחריות לפגיעה רובצת תמיד אך ורק על המבוגר.

במהלך הפעילות יגדירו התלמידים מהו סוד רע או סוד מעיק, ילמדו לזהות בסביבתם אנשים שניתן לתת בהם אמון, ויבחרו באופנים שונים לשיתוף איש אמון בסוד מעיק.

בהתמודדות עם מצב של שמירת "סוד רע", "סוד מעיק" ניתן לצפות בשלבים אלה:

- א. **שלב התחושה** - "אני חש מבוכה והרגשה רעה כזו...".
- ב. **שלב הלבטים** - "לספר או לא.", "למי לספר?".
- ג. **שלב ההחלטה** - "אני מספר לאדם שיש לי אמון בו".

חומרים

- סיפור "אחרי הצלצול" מאת טליה מירון שץ*

מהלך:

1. התלמידים יקראו את הסיפור המופיע בנספח*.

עיבוד הסיפור ייעשה על-פי הגישה של ההוראה הטיפולית שפותחה על-ידי דבורה קובובי.

* טליה מירון שץ (1990).

2. שלב א' - "שקיעה" בתוכן הסיפור*

התלמידים יתייחסו לתוכן הסיפור ולהשתלשלות האירועים בו.

3. שלב ב' - שלב ההדהוד

העיסוק בסיפור עשוי להעלות אצל הילדים הדהוד לסיפורים אחרים. חשוב לאפשר להם לבטא את מחשבותיהם ורגשותיהם.

4. שלב ג' - שלב הניתוק

חוזרים לעסוק ברעיון שהסיפור מעלה - אך בשלב זה כבר לא עוסקים בתוכן, אלא מבקשים מהילדים להציע דרכי התמודדות שונות מאלה המובאות בסיפור.

5. התלמידים יכתבו או ימחיזו דו-שיח בין בועז לאימו, המתנהל בסוף הסיפור.

6. דיון

- מדוע יש נטייה לשמור בסוד אירועים מסוימים שקורים לנו.
- נורה אדומה. אם גם בועז היה לומד להכיר מצבים כאלה, סתי הייתה נדלקת אצלו "הנורה האדומה"?
- ברגע שאיתמר אמר לו לשמור את הקשר שלו בסוד, איך היה עליו לנהוג? מה הפריע לו להפעיל את "הנורה האדומה"?

סיכום

1. מה אני צריך ללמד אח או אחות קטנים כדי שיצליחו להימנע מלהיקלע למצבים ולאירועים שיש בהם סכנה לשלומם?
2. אילו הייתי מעורב, חלילה, באירוע של פגיעה בזכויותי, בגופי או בהרגשתי:
 - מה הייתי עושה?
 - למי הייתי מספר?
 - למי הייתי פונה?
3. אחרי שלמדתי על זכויותי, על המרחב האישי שלי, על נגיעות נעימות ובלתי נעימות, אם מישהו היה מנסה לגעת בי ואני הייתי מרגיש את הרגשת ה"לא" הייתי... (רצוי ליצור בכיתה רשימה של רעיונות כיצד לבטא את הרגשת ה"לא").

* פירוט השלבים לפי גישת ההוראה הטיפולית שפיתחה דבורה קובובי.